

Нелля НИЧКАЛО

БРИТАНСЬКИЙ ДОСВІД: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПРОБЛЕМА ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ

Невпинно плине час, пролітають роки, десятиліття й минають століття. Вони залишають у минулому здобутки, досвід у різних галузях життєдіяльності суспільства й пускають міцне пагіння в нову добу, зміцнюють її фундамент, народжують нові технології, засоби зв'язку й зумовлюють необхідність нових потреб в житті Людини, Родини, Держави і всього Людства.

Ми є свідками того, як на початку XXI століття й третього тисячоліття постали нові завдання модернізації освіти відповідно до потреб інформаційного суспільства, зокрема: а) формування інтелектуальної активності у розв'язанні проблем, критичного мислення і творчості; б) добре розвинутих інтелектуальних умінь на основі фундаментально сконструйованих знань; в) постійне навчання протягом усього життя [1, 3].

Як зазначалося на Другому міжнародному конгресі з технічної і професійної освіти, що відбувся у квітні 1999 р. в Сеулі, в основі усіх нових технологій лежать дослідження, навчання, надання послуг, а не виробництво товарів. Це означає, що зайнятість у сфері промислового виробництва буде зменшуватися, водночас невпинно зростатимуть запити на професійні кваліфікації, знання і багатofункціональні вміння та навички.

Принципово інша ситуація в світі, зумовлена глобалізаційними процесами, потребує навчання не тільки на власному, а й на чужому досвіді. «Уважне ставлення до вміння навчатися й здатності робити висновки з досвіду країн з різним економічним і соціальним ладом допоможе вдосконалити

систему професійної освіти і підготовки в усьому світі» [2, 54] — це один з висновків Сеульського конгресу.

На нашу думку, здійснення міжнародних проектів в галузі професійної освіти, виховання професійної культури, готовності до майбутньої підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки — це одна з ефективних можливостей навчатися на чужому досвіді, осмислювати й оцінювати реальний стан свого розвитку, порівнювати його з іншими підходами. Зрозуміло, що в цьому досить складному процесі народжуються новий власний досвід, методики професійного виховання громадян, здатних брати на себе відповідальність за виконану роботу.

Ось лише деякі дані, що характеризують стан британської економіки на сучасному етапі. Велика Британія є визнаним лідером в галузі електроніки і комп'ютерної техніки. В країні випускається 8,5 % світової високотехнологічної продукції, в тому числі електроніки загального призначення (6,2 %), електронного обладнання (9 %), медичної діагностичної апаратури (9,9 %), авіаційної та космічної техніки (13,5 %). Ця держава посідає шосте місце в світі за загальними масштабами господарської діяльності. Щорічно в країні реєструється близько 18–20 тис. наукових робіт в галузі фармакології, біотехнології, екології, медицини. Більше як 55 % всіх нововведень припадає на принципово нові розробки, 40 % — на масштабні науково-технічні винаходи, 4–5 % — пов'язані з модернізацією вже впроваджених технологій.

Головним чинником докорінної трансформації британської економіки є інформаційно-техно-

логічна революція. Високий рівень розвитку в державі науки і техніки, що відповідає економічним потребам британського суспільства, зумовило створення системи освіти, яка б відповідала сучасним вимогам і забезпечувала економіку кваліфікованими фахівцями нового типу. Під впливом викладачів вище та інших чинників сформувалися основні кваліфікаційні вимоги до підготовки фахівців: високий професіоналізм, досконале володіння технікою та новітніми інформаційними технологіями, високий рівень інтелекту, знань та вмінь, високий рівень розвитку творчих здібностей, професійна мобільність та адаптація до світового інформаційного простору [3, 8].

Мимоволі виникає запитання: звідки витоки таких здобутків? Відповідь коротка: їх глибоке коріння — в системі освіти цієї держави.

Досвід Великої Британії — однієї з найстаріших демократичних держав, консерватизм і прихильність її населення до старовинних традицій, творчо поєднується з інноваційним розвитком, підтримкою приватної ініціативи, малого і середнього бізнесу. Як зазначає дослідник О. О. Романовський, підприємству в цій країні починають навчати в середніх школах, закріплюють знання у вищих навчальних закладах, звертаючи особливу увагу на правові аспекти. Існують спеціальні тренінгові компанії для молоді і діючих підприємств, майже в усіх провідних університетах готують бакалаврів і магістрів за спеціальностями з організації бізнесу, управління підприємством, маркетингу та реклами [4, 202].

У зв'язку з цим особливого значення в цій країні надається формуванню ділової активності молодих людей. Про це йдеться у цікавій статті доктора педагогіки Даремського університету Джуді Коттон — керівника українсько-британського проекту «Навчання ділової активності учнів професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів». Наша британська колега зазначає, що значна увага до розробки і впровадження програм Ділової активності (ДА) «зумовлювалося важким соціально-економічним становищем, що склалося на Північному Сході Англії у 70-х—80-х роках минулого століття як наслідок закриття підприємств традиційних

галузей важкої індустрії (вугільна, металургійна промисловість і суднобудування), що забезпечували надійне і тривале працевлаштування для молоді» (стор. 3 цього випуску нашого журналу).

Реформи починаються з педагога

Складність цієї ситуації добре зрозуміли і державні діячі, починаючи з тодішнього прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер. Збагнули це і керівники освітньої галузі і педагоги. Адже будь-які ідеї, задуми щодо реформування в державі, в будь-якій сфері її життєдіяльності розпочинаються з учителя, котрий покликаний формувати у своїх вихованців риси характеру, потрібні для професійної діяльності в нових умовах.

Тому реалізація загальнодержавних задумів у цій країні розпочалася передусім з реформування педагогічної освіти. Такий висновок нами зроблено на основі результатів українських порівняльно-педагогічних досліджень. Наведемо лише окремі приклади. У червні 1995 р. у спеціалізованій вчненій раді Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України А. В. Парінов захистив кандидатську дисертацію «Реформа вищої педагогічної освіти в Англії: передумови і тенденції розвитку (кінець 80-х — початок 90-х років ХХ століття)» [5, 20].

Поряд із традиційною чотирирічною стаціонарною формою підготовки вчителя в 90-х роках в цій країні набули поширення багаторівнево-ступеневі типи підготовки «ліцензованого» та «артикульованого» вчителя. Обидва типи підготовки відкривають доступ до вчительської професії випускникам університетів і політехнічних інститутів: цим забезпечується неперервний характер освіти та можливість перекваліфікуватися відповідно до соціальних запитів [5, 22].

У 90-х роках у З'єднаному Королівстві намагаються подолати розрив між теоретичним вивченням педагогічних наук і практичною готовністю працювати в школі. Студенти педагогічних закладів вивчають окремі психолого-педагогічні теми безпосередньо в школі, інтегруючи таким чином теоретичні знання в практичну діяльність. Зміст психолого-педагогічної освіти на нинішньому етапі базується на таких умовах:

орієнтація на вчителя широкого профілю; діагностика професійної придатності абітурієнтів перед вступом до педагогічного закладу; взаємозв'язок психолого-педагогічної підготовки з методичною, спеціально-предметною та загальнокультурною; інтеграція знань; створення мережі міжциклових і міждисциплінарних зв'язків; тісний зв'язок зі школою.

В Англії посилилася тенденція до диференціації та індивідуалізації змісту практичної діяльності студентів педагогічних вузів, а конкретно: впровадження варіативних завдань, вільний вибір об'єкта дослідження в межах програми, поєднання різних видів діяльності, поєднання індивідуальної та колективної форм роботи, використання передового педагогічного досвіду, орієнтація на потреби індивіда в школі та поза нею.

На межі 80—90-х років минулого століття в Англії проводилася цілеспрямована робота зосовно оновлення, вдосконалення й підвищення рівня професійної підготовки педагогічних кадрів, посилювалася відповідальність інститутів і коледжів вищої освіти та шкіл за результати підготовки педагогічних працівників, наближення змісту підготовки до потреб сучасного суспільства та оновленої школи.

Великого значення надається формуванню педагогічної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти в Англії та Уельсі. Як зазначає Ю. В. Кіщенко, англійські вчені використовують різні терміни: «*skilful teaching*» — вмиле викладання; «*effective teaching*» — ефективне навчання; «*performance-based teaching*» — навчання, що ґрунтується на майстерності; «*artistic teaching*» — мистецтво викладати; «*competent teaching*» — компетентне викладання; «*quality teaching*» — якісне викладання. За допомогою цих термінів різні автори описують багатоаспектне й складне явище педагогічної реальності — педагогічну майстерність учителя.

Аналіз документів Міністерства освіти і науки Англії та Уельсу дає змогу констатувати, що в цільових настановах з педагогічної освіти країни на межі ХХ—ХХІ століть закладено принципи *особистісної та діяльнісної* спрямованості професійної підготовки вчителя [6, 10].

Українські дослідники вивчили також британський досвід органі-

зації педагогічної практики майбутніх учителів. У різних типах навчальних закладів перші два тижні навчання студенти проводять у школі за місцем проживання. Їм пропонується виконати низку завдань, проаналізувати результати спостереження за діяльністю вчителів та поведінкою дітей на різних уроках. Такий підхід створює умови для того, щоб студентів поринути в атмосферу шкільного життя, побачити навчальний процес очима педагога, узагальнити свої перші враження, зробити висновки щодо правильності професійного вибору.

Практика в британських закладах освіти поділяється на серійну, що проводиться паралельно із навчанням в університеті, та блок-практику, що передбачає тільки роботу в школах різного типу. Керівництво педагогічною практикою здійснюється предметним тьютором (викладачем університету, який керує діяльністю студентів з предмета спеціалізації як в університеті, так і в школі); професійним ментором (працівником школи, який здійснює керівництво всіма студентами, котрі проходять практику в цій школі); предметним ментором (спеціально закріпленим учителем, який опікується діяльністю студента в школі з предмета спеціалізації); тьютором зі спеціального предмета, який відповідає за оволодіння студентами додатково дисципліною. Така схема керівництва і контролю за діяльністю студентів дає змогу здійснювати всебічну підтримку студента й оцінювати результати його успішності. Школа справді стає центром підготовки педагогічних кадрів. Характерною особливістю британської моделі є залучення студентів до оцінювання своєї діяльності. Результати самооцінювання враховуються при визначенні загального рівня успішності [8, 9—10].

Отже, результати лише трьох досліджень, проведених в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України, свідчать, що за таких умов здійснюється підготовка педагога, який навчений формувати ділову активність учнівської і студентської молоді.

Як бачимо, вивчення окремих проблем реформування педагогічної освіти в Великій Британії дає змогу довести, що, починаючи з 70—80-х років, важливу роль у формуванні нових суспільних ви-

мог до професіоналізму вчителя, його професійних функцій і діяльності відіграє впровадження європейського виміру в освіті, зокрема, сукупності заходів щодо підготовки вчителів-європейців (розробка і впровадження спеціальних навчальних курсів; спільні європейські науково-практичні проекти; проходження студентами педагогічної практики в школах зарубіжних країн тощо).

Зрозуміло, що такі підходи сприяють підготовці педагога, який здатний гнучко переорієнтуватися, реалізовувати нові проекти. Один з них — навчання ділової активності різних категорій молоді.

Навчання ділової активності — справа творча

У зв'язку з цим слід сказати добре слово про творчий доробок університету м. Дарем, зокрема про розроблені програми ДА. Важливим є те, що кожна програма мала підтримку великобританських компаній та урядових організацій. Отже, це реальний результат соціального партнерства.

Без перебільшення можна сказати, що цей проект в Україні потрапив, як кажуть у народі, «в добрі руки». До цього додамо: до активної дії в цій справі їх спонукає педагогічна мудрість, небайдужість, справжній професійний патріотизм колективу Донецького інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, який очолює професор А. С. Нікуліна.

У січні 2004 р. цьому інституту виповнюється чверть століття. За цей час багато зроблено доброго, корисного для системи профтехосвіти України, розвитку післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, впровадження інноваційних ідей в ПТНЗ різних регіонів.

Алла Степанівна Нікуліна — справжній лідер у післядипломній освіті педагогів професійної школи нашої держави. І цілком закономірним є те, що 5 грудня 2003 р. на річних загальних зборах її обрали Почесним членом Академії педагогічних наук України.

Міцним фундаментом для реалізації цього міжнародного проекту став багатий науково-педагогічний досвід Донецького інституту. Мова йде про нові концептуальні підходи до післядипломної освіти педагогів сучасної професійної школи,

проведення дослідницької роботи в ПТНЗ, підготовку підручників із спеціальних дисциплін на електронних та паперових носіях.

«Наукова ідея — педагогічна дія — результат». Саме так можна визначити кредо колективу цього інституту. Про дієвість такого творчого й відповідального підходу, підтвердженого великою повсякденною працею, переконливо свідчить те, що зроблено для науково-методичного забезпечення проекту. В статтях Дмитра Панькова, Наталії Тірейкіної, Юлії Новосельцевої, Сергія Нікуліна презентуються розроблені ресурси проекту, зокрема: навчально-методичні посібники для педагогів «Ділова активність», «Розвиток ділової активності учнів ПТНЗ під час професійної та загальноосвітньої підготовки», навчальний посібник для учнів ПТНЗ «Працюю на себе», а також навчальні плани та програми. У зв'язку з цим підкреслимо цінність і результативність діяльності Центру навчання ділової активності в м. Донецьк, який очолює Дмитро Паньков.

Дуже добре, що результати цього проекту не «підуть разом з водою у пісок», як це нерідко буває під час галасливих пропагандистських кампаній у зв'язку з різними проектами. Педагогічні колективи профтехучилищ усіх регіонів України одержать підготовлені програми і посібники, а також цей спеціальний випуск журналу, в якому висвітлюються проміжні результати реалізації українсько-британського проекту «Навчання ділової активності учнів професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів». Приємно зазначити, що це вже третій спеціальний випуск нашого журналу. Отже, народилася добра традиція. Сподіваємося, що в Україні вона житиме довго.

Творчий доробок педагогічних колективів Донецької і Львівської областей, які беруть участь у цьому міжнародному проекті, обґрунтовані висновки і рекомендації доцільно враховувати в навчально-методичному забезпеченні діяльності ПТНЗ в усіх регіонах України. Це має важливе значення для теоретичного обґрунтування концептуальних підходів до визначення змісту, інноваційних технологій і методик професійного навчання в закладах профтехосвіти різного типу і форм власності.

Здобутий досвід необхідно творчо використовувати для виявлення закономірностей формування особистості майбутнього конкурентоспроможного фахівця, пошук оптимальних організаційно-педагогічних умов його соціальної і професійної самореалізації в умовах ринкових відносин.

Результати міжнародних проектів доцільно всебічно аналізувати, узагальнювати й виробляти рекомендації, спрямовані на науково-методичне забезпечення реформування системи професійної освіти, обґрунтування неперервності її змісту, інноваційних підходів, форм і методів професійної підготовки молоді у всіх ланках навчання і перенавчання різних категорій незайнятого населення.

Соціально-економічна трансформація і пов'язане з нею безробіття, устремління різних країн до інтеграції у Європейському Союзі, модернізація освіти в усіх розвинутих країнах — це лише окремі передумови, що зумовлюють необхідність усвідомлення й аналізу взаємовідносин системи освіти і ринку праці. Виходячи з цього, перспективи досліджень з цього напрямку вбачаємо в наступному: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності між освітою і ринком праці; умови, критерії, можливості реалізації освітніх завдань в контексті ринку праці, тенденції розвитку системи професійної освіти у XXI столітті та їх зв'язок з глобальним, регіональним і національним ринком праці; дидактика неперервної професійної освіти, теорія і методика професійного навчання на виробництві, навчання незайнятого населення, прогнозування систем професійної освіти з урахуванням міжнародних тенденцій.

Вивчення проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності у розвитку системи освіти і ринку праці зумовлює необхідність об'єднання зусиль у науковому пошуку з цієї важливої проблеми фахівців з педагогіки, психології, економіки та інших галузей наукового знання.

На важливості розв'язання цих проблем наголошувалося на загальних зборах АПН України 5 грудня 2003 р., на яких обговорювалося питання «Про концептуальні засади та основні напрями розвитку професійно-технічної освіти в Україні».

ПРОЕКТ І СИСТЕМА ПРОФТЕХОСВІТИ УКРАЇНИ

Від Академії педагогічних наук України, Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти висловлюю сердечну подяку пану Джону Стаппелу — керівнику програм Міністерства з міжнародного розвитку Великої Британії в Україні, пані Джуді Коттон — доктору педагогіки, співробітнику бізнес-школи університету м. Дарема, керівнику проекту з англійської сторони, а також усім учасникам проекту в Україні за творчу і плідну працю, спрямовану на підготовку учнівської молоді до активної життєдіяльності в умовах ринкової економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ryszard Pachociński*. Strategie reform oświatowych na świecie. Szkolnictwo podstawowe i średnie. — Warszawa, 2003. — 142 s.
2. Профессиональное образование в XXI веке. Материалы Второго международного конгресса по техническому и профессиональному образованию. — Сеул, Республика Корея, 26–30 апреля 1999 г.
3. *Бідюк Н. М.* Развитие змісту та форм організації підготовки бакалаврів інженерії в університетах Великої Британії: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. — Тернопіль: Тернопільський держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2000. — 21 с.
4. *Романовський О. О.* Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприєм-

ницькій освіті України: Монографія. — К.: Видавниче підприємство «Деміур», 2002. — 399 с.

5. *Парінов А. В.* Реформа вищої педагогічної освіти в Англії: передумови і тенденції розвитку (кінець 80-х — початок 90-х років ХХ століття): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. — К.: Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України, 1995. — 25 с.

6. *Кищенко Ю. В.* Формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. — К.: Ін-т пед. і псих. проф. освіти АПН України, 2000.

7. *Задорожна І. П.* Особливості методичної підготовки вчителів англійської мови у Великій Британії: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. — Тернопіль: Тернопільський держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2002. — 20 с.